

Pierre Frühling

Nils Holmberg och sovjetanalysen

”Sovjetunionen är inte längre ett socialistiskt land. Oktoberrevolutionen är förrådd. Sovjetunionen har ändrat färg. Revolutionens röda färg har förvandlats till reaktionens svarta. (...)

Den stat som för miljoner arbetare världen runt under decennier var ledstjärnan i det revolutionära arbetet har genom en fredlig kontrarevolution förvandlats till en kapitalistisk stat av ny typ. Dess politik är social-imperialistisk, dvs. socialism i ord men imperialism i handling.”

Ja, bl.a. så hette det i baksidestexten på Nils Holmbergs bok *Fredlig kontrarevolution*, Del 1. I min artikel i *HfKS 7-8/74*¹ behandlade jag helt kort denna bok. Kort, därför att boken enligt min mening inte kan sägas ge något som helst bidrag till en verklig förståelse av Sovjetunionens (SU) karaktär idag, samt hur och varför landet utvecklades som det gjorde.

Bokens drygt 170 sidor är nämligen i huvudsak en enda lång beskrivning av delar av SU:s inrikes- och utrikespolitik. Holmbergs beskrivning gör det svårt för läsare utan förkunskaper i ämnet att själva pröva hans slutsatser och ”bevisföring”. Beskrivningen uppehåller sig enbart kring sådana förhållanden som kan tyckas stödja utgångspunkten — att SU har förvandlats till en socialimperialistisk stat. Därför blir bokens historieskrivning både godtycklig och osammanhängande. Lämpliga delar av SU:s inrikes- och utrikespolitik efter Stalins död tas av Holmberg inte bara som symptom på något (”socialimperialism”) som måste förklaras och analyseras, utan upphöjs i majestätiskt auktoritära ordalag genast till *bevis*. Avsaknaden av verklig analys av de förhållanden och företeelser som berörs är total. Ett sådant försåtligt cirkelresonemang har givetvis intet med vetenskap, med marxism, att göra. I min förra artikel satte jag mitt tynande hopp om mer seriösa ambitioner hos Nils Holmberg (NH) till baksidestextens löfte om att ”I bokens andra del kommer den fredliga kontrarevolutionen att närmare analyseras”.

Det var därför med spännt intresse jag läste del 2 av Holmbergs bok som kom ut under sommaren 1975.² I förordet till denna bok skriver NH bl.a. följande:

”Den del 2, som nu framläggs, omfattar huvudsakligen perioden 1957 till 1962. Det är en tidsmässigt kort men mycket viktig period. Det var under denna period sovjetbyråkraterna satte sin revisionism i system och kampen mot revisionismen började utvecklas inom den internationella kommunistiska rörelsen. (...) Det var alltså då den återuppståndna kapitalismen i Sovjetunionen började ta form och konsolideras.

Del 2 är ett försök att redogöra för händelseförloppet under denna period och klargöra den verkliga innebörden i det som då skedde. Den är emellertid inte begränsad till detta. *Den griper också tillbaka i SUKP:s historia för att ge fakta om de fel och underlåtenhetssynder, som gjorde det möjligt för en byråkratelit att uppstå, tillvälla sig makten, upphäva sig till härskande klass i ett kapitalistiskt samhälle av ny typ ...*”³ (min kurs. PF)

Även denna gång blev dock mina förhoppningar grundligt svikna. Bortsett från det minst sagt säregna innehållet i ”analysen” och det totala förkastandet av grundläggande marxistiska begrepp som präglar den, så är också denna del helt underordnad NH:s godtyckliga symptombeskrivningar. Analysen förblir på det primitiva och bedrägliga stadium där beskrivningar av vissa lös-

¹ Pierre Frühling: [Synpunkter på M-L- förbundens ”Sovjetanalys”](#), *Häftet för Kritiska Studier 7-8/74* [på marxistarkivet]

² Nils Holmberg: *Fredlig kontrarevolution* (del 2), Oktoberförlaget, Uddevalla 1975.

³ a.a. sid. 7.

ryckta och osammanhängande yttre framträdelseformer jämföras med SU:s inre väsen; dvs. dess klasskaraktär bestäms av NH efter godtycklig och teorilös iakttagelse av vissa ytliga företeelser. Därför infrias heller aldrig NH:s löfte om att gripa tillbaka på historien för att förklara hur och varför ”den fredliga kontrarevolutionen” ägde rum.

Vart tog Stalins utrikespolitik vägen?

Bokens inledande kapitel är en indignerad beskrivning av SU:s utrikespolitik under slutet av 1950-talet och 1960-talets första år. Här behandlas fr.a. SU:s stormaktspolitik gentemot länderna inom ”det socialistiska lägret”, en politik vars främsta kännetecken var utpressning, splittringstaktik och brutalt hävdande av vad som enligt SUKP:s ledning var Sovjetunionens intressen. Ingående beskriver Holmberg SUKP-ledningens smutsiga intrigerande för att få igenom revisionistiska slutdokument vid de kommunistiska partiernas internationella konferenser 1957 och 1960. Vidare behandlas det sovjetiska försöket att tillskansa sig kontroll över delar av Kinas försvar och det brutala avbrytandet av allt bistånd till detta land 1960, samt de skamlösa utpressningsförsöken mot Albanien för att få det albanska kommunistpartiet att ta avstånd från KKP och ansluta sig till SUKP:s revisionistiska linje.

Detta är givetvis oerhört viktiga händelser, händelser som dessutom fortfarande är föga kända och utforskade av vänstern i vårt land. Ändå är jag i grunden kritisk till Holmbergs sätt att ta upp dessa händelser. Varför? Jo, helt enkelt därför att vad som här intresserar NH inte främst är att analysera vad som hände och dettas konsekvenser, utan istället möjligheten att utnyttja dessa händelser som ytterligare — extra känslösa — symptom/bevis på SU:s socialimperialism. (Alternativt: gryende socialimperialism.)

Intressant — och avslöjande — är att Holmberg i bokens första del knappast alls behandlar och inte med ett ord kritiserar den utrikespolitik SU förde under Stalins levnadstid. Alla den periodens stora och brutala exempel på sovjetisk stormaktspolitik förbigås noggrant. Enligt NH var ju Sovjet på den tiden ett socialistiskt samhälle och när del 2 av boken börjar är Stalin lämpligt nog död sedan ett par år. Samma slags stormaktspolitiska agerande som tidigare kan då plötsligt förvandlas till utmärkta exempel på SU:s förändrade klasskaraktär.

Jag frågar:

Vari ligger den kvalitativa skillnaden, den artskilda klasskaraktären, mellan å ena sidan dagens sovjetiska politik gentemot t.ex. de palestinska rörelserna (Västasien) och de indiska revolutionärerna och å andra sidan Stalintidens politik gentemot den kinesiska revolutionen och de spanska och grekiska befrielsekrigen?

Kominterns och SUKP-ledningens ansvar för slakten på revolutionärerna och de folkliga rörelserna i Spanien och Grekland är idag väl dokumenterat.⁴

Detsamma gäller delvis för de svåra bakslag som samma krafter orsakade den kinesiska revolutionen.⁵ I två interna partital, från 1958 och 1962, kritiserade därför Mao Zedong Stalin

⁴ Om befrielsekriget i Spanien, se t.ex. George Orwell: *Hyllning till Katalonien*, Rabén & Sjögren 1971, Felix Morrow: [Spanien 1931-1937](#) Bokförlaget Röda Rummet 1976, Hans Magnus Enzensberger: [A Anarkins korta sommar. Buenaventura Durrutis liv och död](#) PAN/Norstedts 1973. Om befrielsekriget i Grekland se t.ex.: Todd Gitlin: [Kontrarevolution – myt och verklighet i Grekland](#), från David Horowitz (ed.): *Kontrarevolution*, Tidens förlag 1969, Kostis Papakongos: *Kapetan Aris*, Författarförlaget 1975 och Dominique Eudes: *The Kapetanios – Partisans and Civil War in Greece 1943-49*, New Left Review Books.

⁵ En lättillgänglig sammanställning finns i den utmärkta boken av Börjesson/Svensson: [Kina – klasskampen går vidare](#), Förlaget Barrikaden 1974. Se fr.a. sid. 20-60, a.a.

ytterst skarpt.⁶ 1958 sade Mao således:

”Den kinesiska revolutionen segrade genom att vi handlade mot Stalins vilja. Denne djävulens utländske bluffmakare ... tillät inte folket att göra revolution. Men vår sjunde kongress förordade att vi alla skulle gå ut och mobilisera massorna och bygga upp alla tillgängliga revolutionära krafter för att etablera ett nytt Kina. (...) Om vi hade följt Wang Mings, eller med andra ord Stalins vilja, så hade den kinesiska revolutionen inte kunnat segra. När revolutionen lyckades sade Stalin att den var en bluff. Vi argumenterade inte med honom och så snart som vi utkämpade kriget för att bekämpa USA och hjälpa Korea så blev vår revolution äkta (i hans ögon).”⁷

Vad vill jag då ha sagt med dessa exempel på Stalintidens utrikespolitik — annat än att friska upp minnet hos vissa strömningar av vänstern och stimulera/provocera till studier av den kommunistiska rörelsens historia? Ja, definitivt *inte* att SU skulle varit socialimperialistiskt under Stalin. *Inte heller* anför jag dessa exempel för att på något sätt försvara hans efterföljares utrikespolitik. Istället vill jag med exemplen hävda följande:

1. Från början/mitten av 1920-talet och fram till våra dagar uppvisar den sovjetiska utrikespolitiken en kontinuitet. Någon verklig kvalitativ förändring av denna utrikespolitiks klasskaraktär har inte ägt rum under denna period; *den har under denna tid aldrig varit konsekvent proletärt-internationalistisk*. Mer eller mindre snäva säkerhetspolitiska intressen (bedömda av SUKP:s ledning) har hela tiden överordnats kampen för socialism i övriga länder. Således offerades t.ex. den folkliga rörelsen och befrielsekriget i Grekland därför att Grekland vid stormaktsöverenskommelsen i Jalta 1945 — där Stalin var SU:s främste representant — hade förklarats vara brittiskt intresseområde. Den s.k. ”Brezjnevdoctrinen” är helt i konsekvens med denna politik av uppdelning av världen i intresseområden.

2. För att verkligen kunna förklaras — och inte bara fördömas eller beklagas — måste den sovjetiska utrikespolitikens rötter sökas i en ingående och konkret analys av det sovjetiska samhället, dess utveckling och klasskampsläget i världsmåttstock. Det är endast utifrån en sådan analys som vi kan få veta vad den sovjetiska utrikespolitiken är och har varit symptom på.

Holmbergs ”analys” — formalism

Efter alla tröttsamma sidor av godtycklig symptombeskrivning, är läsaren så äntligen framme vid de kapitel som med! all sannolikhet kommer att betraktas som de centrala delarna i NH:s tre böcker. (Del 3 skall enligt förhandsreklamen nämligen ”mer ingående” behandla ”socialimperialismen”.) Dvs. att det är i dessa två kapitel — med rubrikerna ”*Arbetarklassen förlorar kampen om sitt parti*” och ”*Hur klassförhållandena och samhällssystemet i Sovjetunionen förändrades*” — som den analytiska förklaringen till förändringen av SU:s klasskaraktär skall ges.⁸ En granskning av dessa kapitel är ytterst nedslående för alla med krav på marxistisk analys. Ändå är en sådan granskning central för en förståelse av ml-förbundens huvudsakliga felgrepp och för en

⁶ Publicerade i Stuart Schram (ed.): *Mao TseTung Unrehearsed. Talks and letters 1956-71*. Denna bok består av tal av Mao och av andra ledande personer inom KKP vilka fram till Kulturrevolutionen var kända bara för en inre krets av partifolk. Under Kulturrevolutionen publicerades en mängd sådana tal, främst av de många Röda Gardenas och Revolutionära Rebellernas tidningar. Det är dessa som varit Schrams främsta källor för boken. Smärre fel kan enligt honom förekomma, men han argumenterar övertygande för sin uppfattning att alla texter i boken i grunden är helt korrekta. Texterna har enligt Schram kontrollerats dels gentemot andra, av varandra oberoende, utanför Kina utgivna samlingar texter från Röda Garden-tidningar, och dels gentemot publiceringar i den officiella kinesiska pressen av utdrag ur dessa texter. Dessutom har i särskilda fall texternas äkthet bekräftats av personer vilka under sin vistelse i Kina läst eller hört talen.

⁷ a.a. sid. 102-103. Min översättning PF. Se också s. 191.

⁸ Holmberg: *Fredlig kontrarevolution*, del 2, sid. 79.

kritik av deras så kallade analys. Jag skall försöka fatta mig kort. På följande sätt beskrivs ”den fredliga kontrarevolutionen” i dessa kapitel.

På grund av en försummad ideologisk kamp mot rester av kapitalistiska ”sedvänjor, idéer, vanföreställningar och fördomar” (Holmberg) och en utbildningspolitik som från mitten av 30-talet missgynnar arbetarklassen, så förändras SUKP:s klassmässiga sammansättning. Vid tiden för den 20:e partikongressen (1956) har arbetarklassens (kvantitativa) dominans i partiet förbytts i en dominans för de intellektuella. Arbetarklassens andel medlemmar är samtidigt lägre än någonsin. Eftersom ”huvudparten av de intellektuella med den byråkratiska eliten i spetsen förvandlats till revisionister”,⁹ så hade därmed arbetarklassen förlorat sitt parti och det hade bytt färg från rött till svart, det hade blivit borgerligt och revisionistiskt. Holmberg summerar detta sålunda:

”Partiet hade ändrat karaktär. Därest förändring inte kunde göras ogjord, genom att partiet återfördes till den marxist-leninistiska linjen, måste den snabbt och oundvikligt komma till uttryck också i en förändring av klassförhållandena i Sovjetunionen, som innebar att det upphörde att vara ett socialistiskt land.”¹⁰

Arbetarklassen hade visserligen förlorat makten över sitt en gång kommunistiska parti, men SU var trots detta fortfarande ett socialistiskt land. Men inte så länge till, ty nu kastade byråkraterna sina masker och angrep öppet själva socialismen.

”Byråkraterna dök inte fram ur det fördolda för att tillvälla sig makten i SUKP och Sovjetunionen vid Stalins död. De fanns ... på plats sedan lång tid tillbaka. De beklädde de viktiga posterna i maktens centrum, partiets presidium och dess apparat, samt i de statliga maktorganen och industriförvaltningen. *De hade nått dit genom att under Stalins ledning tjäna den proletära diktaturen och dölja vad de i verkligheten gick för.* (!) Vid hans död började de emellertid visa det i den kamp de under den framstående intrigmakaren Nikita Chrusjtjovs ledning tog upp för att i eget personligt intresse bevara och utöka sina maktställningar.”¹¹ (Min kurs. PF)

Under intrigmakaren Chrusjtjovs ledning befäster nu byråkraterna genom systematiska utrensningar och ”reformer” sin makt i partiet och statliga organ. Dessa institutioner — som nu kontrolleras av revisionisterna — används sedan för att genomföra ”den fredliga kontrarevolutionen”. Hur detta konkret går till får läsaren aldrig veta, bara att folket inte tillfrågas och att utvecklingen mot totalt återupprättande av kapitalismen i SU fortskrider i rask takt. 1965 genomförs så de ekonomiska reformerna, varigenom ”profiten ... gjordes till produktionens ändamål i Sovjetunionen”.¹²

Det är alltså denna torftiga ”analys” som utgör den teoretiska grunden för hela Holmbergs arbete om SU. ”Kampen om partiet” skildras uteslutande i termer av formella medlemskriterier och sovjetisk utbildningspolitik. Ingenstans i Holmbergs text utreds partiets sociala och materiella bas i det sovjetiska samhället. Således är arbetsplatserna och förhållandena där helt frånvarande rakt igenom NH:s bägge böcker. Hans ”kamp” får därför aldrig någon materiell grund utan förblir hängande helt i luften. Detta pekar på de grundläggande dragen i Holmbergs ”analys”: *Nämligen en kombination av formalistiskt (odialektiskt) och idealistiskt (icke-materialistiskt) betraktelsesätt.*

⁹ a.a. sid. 80.

¹⁰ a.a. sid. 81.

¹¹ a.a. sid. 97. Utmärkande för Holmbergs fredliga kontrarevolution är således bl.a. att hans socialistiska SU tämligen enkelt och smärtfritt – och snabbt som bara den – förvandlas till ett kapitalistiskt samhälle ”av ny typ”. Varken några väpnade styrkor eller något massbaserat, organiserat motstånd finns i NH:s text. Kanske är detta ett nog så gott indirekt erkännande från NH att SU aldrig hann bli socialistiskt?

¹² Citat 1): a.a. sid. 77, citat 2): a.a. sid. 81 och citat 3): a.a. sid. 102.

Även om formalismen och idealismen ömsesidigt betingar och förutsätter varandra i Holmbergs text, så skall jag här för åskådlighetens skull försöka behandla dem var för sig.

ml-revisionism

Nils Holmbergs formalism kommer kanske klarast och absurdast till uttryck i hans syn på staten och partiet. Parti och stat reduceras för (av) NH till helt innehållslösa former; former som kan ges kvalitativt skilda innehåll helt beroende på vilken ideologi de ledande och dominerande personerna företräder. Således är t.ex. för Holmberg proletariats diktatur blott en form som inte organiskt är knuten till ett bestämt, proletärt, innehåll. En grundläggande tanke i NH:s text är nämligen att byråkraterna samtidigt som de tjänade den proletära diktaturen — av fruktan och vördnad för Stalin — också undergrävde den. Tre citat får illustrera:

1. ”De /byråkraterna/ passiviserade dem /massorna/ istället och undergrävde därmed den proletära diktaturen samtidigt som de tjänade den.”
2. ”De hade nått dit /till maktens centrum/ genom att under Stalins ledning tjäna den proletära diktaturen och dölja vad de i verkligheten gick för.”
3. ”Den /privilegierade byråkratiska eliten/ tvingades ... av Stalin ... att tjäna den proletära diktaturen och det socialistiska uppbygget. Den hatade honom för det ... men den löd hans order även om den i många fall fuskade och gjorde sitt arbete uruselt.”¹³

Utan att i grunden förändra staten — proletariats diktatur — använde sedan byråkraterna enligt NH denna stat för att genomföra sin ”fredliga kontrarevolution”. Enligt Holmberg kan således formen proletariats diktatur ges diametralt motsatta klassinnehåll! Även den som inte läst något eller bara föga av Lenin och om marxismens statsteori måste då onekligen fråga sig varför kommunisterna — till skillnad från fr.a. socialdemokraterna — alltid har hävdat nödvändigheten av att krossa den borgerliga staten för att kunna bygga socialismen. Enligt kommunisterna är inte den borgerliga staten en innehållslös form som kan övertas av arbetarklassen för att bygga socialismen. *Tvärtom är den borgerliga staten smidd just för det klassherravälde — borgarklassens — som den skall säkra. I själva sina 'former' uttrycker den därför detta klassherravälde. I den marxistiska dialektiken uttrycker varje form innehållet i en eller flera av dess aspekter; formen är ett förhållande.*

Men Holmberg löper intet ont anande linan ut. Enligt NH:s — och andra ml-ideologers — beskrivningar av SU uppvisar den sovjetiska statsformen nämligen en kontinuitet. *Den genomgår ingen grundläggande strukturell förändring — inte ens då ”borgarna” övertar (!) statsmakten genom sin fredliga kontrarevolution.* Införandet av borgarklassens, ”revisionisternas”, diktatur förklaras istället med att politikens klassinnehåll, dess ”huvudinriktning”, förändras när byråkraterna tog över. (Under ledning av ”den framstående intrigmakaren Nikita Chrusjtjov”.) Statens former förändras inte i grunden, bara ”reformer” och personbyten förekommer. Dvs. att ml-förbundens ideologer här griper tillbaka just på revisionismens statsteori för att försvara sin egen tes om — revisionismens maktövertagande!¹⁴

Det är denna tvättäkta *ml-revisionism* som är en av grunderna för ”kuppteorin”, dvs. tesen om hur

¹³ Denna viktiga punkt utvecklas vidare av Hans Ebbing: ”Riddarne av den röde fane”, *Kontrast* nr 53 (3/75), sid. 21f. Hela numret är ett temanummer om SU.

¹⁴ Också Stalin använde sig av begreppet ”hela folkets stat” – fast med andra ord och indirekt. Se Josef Stalin: *Socialismens ekonomiska problem i SSRU*, Moskva 1953, sid. 11. Där hävdar Stalin att statsegendom är detsamma som att ”produktionsmedlen överförs i folkets gemensamma ägo”! I konsekvens med detta – men i strid med all marxistisk statsteori – måste då också staten vara ”hela folkets stat”. Detta påpekas av Hans Ebbing: ”Marxisme og sosialopportunisme”, *Kontrast* nr 51 (1/75), sid. 75.

det socialistiska SU praktiskt taget över en natt kund bli kapitalistiskt. Grymt ironiskt är det därför när Holmberg ägnar stort utrymme i sina egna böcker åt att angripa just Chrusjtjov-revisionismens teori om ”hela folkets stat”. Men inte bara ironiskt, *det är samtidigt ett av många avslöjande exempel på hur den stalinska traditionen* — som ml-förbunden företräder — *utgör en revisionism i utveckling; med Chrusjtjov inleds den öppna, odiskutabla revisionismen.*¹⁵

Utgående från NH:s egna beskrivningar borde därför åtminstone två saker omedelbart stå klart för varje läsare med några kunskaper i marxism. Nämligen dels att den stat som Holmberg beskriver vid tiden för Stalins död inte kan ha varit proletarietets verkliga och utvecklade diktatur.¹⁶ Och dels att det samhälle NH beskriver vid samma tidpunkt inte kan ha varit socialistiskt. Ty att bara reformer och personförändringar — utan grundläggande strukturella förändringar, — skulle vara allt som behövdes för att förvandla socialism till kapitalism, de är det väl ändå ingen marxist som tror på.

Idealism

Det andra grundläggande draget i Holmbergs försök att förklara uppkomsten av ”det social-imperialistiska” SU är idealismen. Denna idealism uttrycks av NH framförallt i hans ”Sesam öppna dig!” för problemlösningen; nämligen av *byråkratin*. Byråkratin är för NH en ständigt växande trojansk häst — när Stalin dör öppnas de hemliga dörrarna och ut strömmar kontraprevolutionens agenter. Vilken var då byråkratins sociala, materiella grund? Vad är det som förklarar byråkratins maktposition och oerhörda omfattning redan långt innan Stalins död? Ja, den enda 'materiella' grund som NH ger byråkratin är vissa löneförmåner och andra privilegier. (Vilka enligt NH var för stora.) I övrigt jämföras kampen mot byråkratin med kampen mot ”kapitalistiska kvarlevor”; 'rester' på de kulturella och ideologiska planen. Och just denna form av klasskamp sköttes enligt Holmberg dåligt av partiet alltsedan Lenins död. Detta var enligt NH Stalins främsta misstag. Byråkratin blir hos Holmberg både orsak och verkan till den fredliga kontraprevolutionen — den förökar sig själv på sin egna, ständigt expanderande, grundval: privilegierna:

”Byråkraterna gav upphov till en privilegierad elit som stödd på de intellektuella steg för steg trängde undan arbetare och bönder från den politiska makten och ledningen av det ekonomiska livet. Den upphävde därmed alla de framsteg som tidigare skett i arbetet för att nå dithän att de arbetande massorna utövade styrelsen i landet, den avpolitiserade och passiviserade massorna.”¹⁷ (Min kurs. PF)

Hur och varför detta skedde ger NH ingenstans mer ingående svar på. Som marxist letar man ivrigt efter någon slags förbindelse med det sovjetiska samhällets produktionsförhållanden (PF) och produktivkrafter (PK). Men PF och PK finns hos Holmberg bara som *ord*, aldrig som väl definierade analytiska begrepp för den sociala verkligheten i SU. Byråkratin tillväxer raskt på sin privilegiegren — men grenen saknar uppenbarligen ett träd rotat i marken.

Med stor gillande citerar NH i första delen av boken den fräna kritik av byråkratins utbredning och andra missförhållanden som Malenkov uttryckte på den 19:e partikongressen. Denna kritik kunde kanske, menar NH, ha blivit utgångspunkten för en verklig kamp mot byråkratin som då ”hotade att rubba de socialistiska produktionsförhållandena.”¹⁸ Men i och med Stalins död så började Chrusjtjov sitt smutsiga ränkspel och de åtgärder som den 19:e partikongressen anvisat

¹⁵ Detta har NH faktiskt, åtminstone delvis, medgivit tidigare – uppenbarligen utan att förstå den fulla innebörden däri. I del I av *Fredlig kontrarevolution* skriver han nämligen: ”Redan långt före Stalins död hade proletarietet faktiskt upphört att utöva den proletära diktaturen. Den utövades för dess räkning av byråkraterna.” a.a. sid. 135.

¹⁶ Holmberg, *Fredlig kontrarevolution*, del 2. sid. 128.

¹⁷ Holmberg, *Fredlig kontrarevolution*, del 1. sid. 56.

¹⁸ *Dokument från SUKP (b):s 19:e partikongress*, Oktoberförlaget 1974. s. 114.

för att råda bot på de missförhållanden som redovisats av Malenkov genomfördes aldrig. Malenkov blev själv utmanövrerad av den revisionistiska byråkratin.

Men vad sade egentligen Malenkov som var så bra och riktigt enligt NH? Varför hade man enligt honom problem med byråkratin i SU? Jo, huvudsakligen p.g.a. brister i partiorganisationernas och ledningarnas sätt att fungera. Och dessa brister hade enligt Malenkov en av sina främsta grunder i den borgerliga ideologin. Men:

”I vårt sovjetsamhälle finns inte och kan heller inte finnas någon klassbas för den borgerliga ideologins välde. Hos oss råder den socialistiska ideologin, vars orubbliga grundval är marxismen-leninismen. Men rester av den borgerliga ideologin, kvarlevor av privategendomens psykologi och moral har ännu bevarats hos oss. Dessa kvarlevor dör inte bort av sig själva, de är mycket seglivade och kan växa, och de måste beslutsamt bekämpas. Vi har heller ingen garanti för att främmande åsikter, idéer och stämningar inte tränger in till oss utifrån, från de kapitalistiska staterna, och inifrån, från de rester efter de mot sovjetmakten fientliga grupperingarna, som ännu inte slutgiltigt krossats av partiet.”¹⁹

Malenkov kringgår här hela frågan. Istället för att fråga vilken social och materiell grund den då ännu underordnade borgerliga ideologin kunde ha i SU, så deklarerar han att den borgerliga ideologin inte kan ha någon klassbas för att dominera. Samtidigt varken frågar eller svarar han på hur det kan komma sig att den borgerliga ideologin inte bara är seglivad och inte dör av sig själv, utan också hur den kan växa, samt hur det är möjligt att den både inifrån och utifrån landet kan tränga in och slå rot i partiet (”oss”). På detta sätt bryter Malenkov inte på något vis med den idealistiska uppfattningen om den borgerliga ideologins rötter. Den har enligt honom varken en klassbas eller någon annan social bas. Också för Malenkov blir därför kampen mot byråkratin en yttlig, ideologisk kamp.

”Rest-teorin” och byråkratins verkliga bas

Denna form av idealism kan lämpligen kallas 'rest-teorin' eller 'eftersläpningsteorin'. Dvs. att förekomsten, den möjliga tillväxten av och genomslagskraften hos den borgerliga ideologin, endast ”förklaras” utifrån förekomsten av 'rester' och 'kvarlevor' från kapitalismen. Varken byråkratin eller den (borgerliga) ideologi den är bärare av har enligt denna teori någon materiell grund i de sociala förhållanden som dominerar i samhället.

— *Ingen materiell grund?*, invänder kanske läsaren. — *Du skrev ju själv nyss om byråkratins alla löneförmåner och andra privilegier. Är inte detta en materiell grund?*

Jovisst, men det är inte detta slags materiella grund som är det bärande materialistiska elementet i historiematerialistisk analys. Detta bärande element är istället analysen av arbetets, arbetsprocessens organisering på produktionens alla nivåer, från de enskilda produktionsenheterna till hela samhället. (Det är här vi måste utreda och använda begreppen PF och PK.) Byråkratin stärkte sin ställning och förökade sig bl.a. därför att den hade viktiga och omfattande privilegier och ett klart intresse av att inte bara behålla utan också utöka dessa förmåner, det är självklart.

Men den kunde göra detta på grund av att den var/gjordes socialt nödvändig i det slags organisering av arbetsprocesser och samhälle som dominerade SU efter (åtminstone) inbördeskriget 1921. En historiematerialistisk analys för att förklara byråkratins omfattning och maktposition måste därför fr.a. sökas i dess ställning i produktionsprocessen. Andra sidan av samma sak blir då att på samma sätt och på samma ställe söka den grundläggande förklaringen till arbetarklassen splittring, avpolitisering, passivitet och maktlöshet. Höga löner och andra privilegier ger inte makt i sig. Att koncentrera sig på byråkratins bättre 'materiella villkor innebär därför att kringgå

¹⁹ Holmberg, *Fredlig kontrarevolution*, del 2. sid. 129.

de grundläggande frågorna:

Vilka var byråkratins sociala funktioner Och hur och varför hade den fått/kunna ta sig dessa funktioner?

Har vi svarat på dessa frågor så ha vi också kommit långt på väg mot ett svar på varför arbetarklassen i SU redan från början/mitten av 1920-talet präglades av splittring, maktlöshet och passivitet. Ty inte heller detta förhållande kan, enligt min mening, primärt sökas i ideologiska 'kvarlevor' och brister hos partiets ledning, utan endast i analys av arbetarklassens totala sociala ställning. (Och då framförallt analys av karaktären av dess förhållande till produktionsmedlen.) På så sätt skulle vi också äntligen kunna behandla partiet.

Sammanfattningsvis:

De verkliga, sociala och därmed materiella, rötterna för byråkratins maktposition och omfattning, för arbetarklassen passivitet, splittring och maktlöshet och (därmed) den borgerliga ideologins möjligheter att inte bara leva kvar utan också tillväxa, måste primärt sökas i arbetsprocessens organisering och karaktärer av relationerna mellan produktionens alla 'agenter' och 'redskap'. Dvs. i relationerna arbetare/arbetsledare/direktör och arbetare/produktionsmedel/arbetsprocessens helhet. Detta är inte endast en analys av PK utan också av PF. Ty i produktionen, i, arbetsprocessen, uppträder dessa två aspekter som enhet — arbetsprocessen är skärningspunkten och grunden såväl för produktivkrafter som produktionsförhållanden och för deras specifika sammanflätning. Således speglar och grundlägger t.ex. arbetsdelningen i produktionen i stort — mellan manuellt och intellektuellt arbete, mellan stad och land, mellan man och kvinna — såväl PK som PF och kommer till uttryck i motsättning mellan styrande och styrda i samhället som helhet, i samhällets klasskaraktär; upphävandet av arbetsdelningen är nyckeln till skapandet av det klasslösa samhället.

Men att försöka sig på en sådan analys för att förklara byråkratins grundläggande bas är NH av naturliga skäl förhindrad att göra. Ty då skulle han ju tvingas ompröva sin tes om SU:s socialistiska ekonomi och bas under Stalin. Och detta avstår han från att göra, även om hans slutsatser kan bli så beklämmande som följande:

”Genom den ”ekonomiska reformen” som de /byråkraterna/ några år senare genomförde ... drog de, som deras utsugarintressen krävde, in hela den sovjetiska industrins produkter i varucirkulationen. Således återverkade den urspårade överbyggnaden på och omvandlade den ekonomiska grundvalen i enlighet med de nya klassförhållandena.”²⁰ (Min kurs. PF)

Varken SUKP:s eller statsmaktens förändrade karaktär efter byråkraternas enkla — reformistiska — övertagande av dessa institutioner hade således enligt NH någon grund eller motsvarighet i organiseringen och karaktären av SU:s ekonomi. Först efter den ”utdragna statskuppen” påbörjades omvandlingen av den till en början fortfarande socialistiska basen — ekonomin. Häpnadsväckande är här också Holmbergs ord ”i enlighet med de nya klassförhållandena”. (Min kurs. PF) Menar NH verkligen att klassförhållandena inte hade sin grund i ekonomin?

Men kanske skall man inte ställa högre krav på en person (NH) som tidigare uppställt följande villkor för att man skall kunna säga att statsmakten låg hos de sovjetiska arbetarna och bönderna:

- ”1. arbetarna utgjorde flertalet i SUKP och tillsammans med böndernas mest avancerade skikt bildade 2/3 eller mera av partiets samtliga medlemmar och
2. partiet såväl i inrikes- som utrikespolitiken strävade att följa och genomföra marxismen-leninismens

²⁰ a.a. sid. 96.

allmängiltiga principer.”²¹

Detta citat får tjäna som avslutande exempel på sammanflätningen av formalism och idealism i NH:s böcker.

Sovjets ”nya kapitalism” — Holmberg överger marxismen

Efter att ha läst ett par hundra sidor i NH:s böcker är man således ganska avtrubbad och beredd på det värsta när man når fram till kapitlet med rubriken ”Hur bör det sovjetiska utsugarsamhället betecknas?”. Det viktigaste kännetecknet på dagens ”byråkratkapitalism”²² är enligt NH att den är ”en hundra procentig statskapitalism”.²³ Till skillnad från kapitalismen i t.ex. Frankrike, Italien m.fl. länder — som NH kallar statsmonopolistisk kapitalism (STAMOKAP) — så bör för dagens SU termen monopolistisk statskapitalism användas. Kapitalet i SU är nämligen enligt NH inte privat utan statsägt:

”Kapitalismen där är alltså inte privatkapitalism och heller inte någon slags 'blandekonomi' i vilken statskapitalismen förekommer vid sidan av en dominerande privatkapitalism. Den är en statskapitalism, som dominerar så till den milda grad att den har monopol på kapitalägandet.”²⁴

Denna sovjetiska kapitalism av ”ny typ” ser enligt NH:s beskrivning ut och fungerar på ett sådant sätt att Marx tveklöst skulle vrida sig i frossa i sin grav och borgerliga ekonomer skulle få hjärtsnörp av lycka om det vore sant. SU:s ”nya kapitalism” är nämligen enligt Holmberg en kapitalism som inte är underkastad konkurrensens tvångslagar! Nils Holmberg har ordet:

”För övrigt är det faktiskt så att den monopolistiska statskapitalismen erbjuder byråkratbourgeoisin många fördelar som privatkapitalismen, även när den är som mest monopolistisk, helt saknar.

Den monopolistiska statskapitalismen befriar utsugarna från den inbördes kamp som under privatkapitalismen slukar så mycken tid, kraft och pengar. Naturligtvis kämpar byråkratbourgeoisins medlemmar inbördes om makt och inflytande, om hur de för investering tillgängliga medlen ska fördelas mellan tung industri och lätt industri, mellan rustningar och jordbruk, hur långt de ska våga sig fram i vissa utrikespolitiska situationer utan att riskera att råka i krig med en motståndare osv. Vi har ju sett hur denna inbördeskamp då och då resulterat i att segrarna sparkat ut förlorarna ur både Politbyrå och Centralkommittén. Men de slipper mycket av den kamp som de monopolkapitalistiska grupperna för sins emellan.

De behöver inte slåss med varandra om marknader och råvarukällor i det egna landet. Den ena företagsgruppen behöver inte bemöda sig att uppsluka eller konkurrera ihjäl den andre. Deras varuhuskedjor behöver inte anstränga sig att stjäla kunder från varandra med helsidesannonser om förmånspriser på toalettpapper och isterband. Deras företag behöver inte kämpa för att värja sig mot konkurrens från kvalitativt bättre men billigare utländska importvaror. Och vad mera är, bankkapital, fastighetskapital och industrikapital behöver inte ligga hand i hårt och kniv på strupe i kampen om mervärdets fördelning. *De är ju allesammans delar av ett och samma monopolistiska, statskapitalistiska jätteföretag. Mervärdet kan tas ut samlat där det bäst passar.*”²⁵ (Min kurs. PF)

Kippande efter andan läste jag dessa rader gång på gång. Men det stod fortfarande samma sak som första gången. Det är verkligen svårt att tro att Nils Holmberg, med all sin erfarenhet från så många decenniers politiska arbete, menar allvar med raderna ovan. Men det gör han, blodigt

²¹ a.a. Rubriken sid. 141.

²² a.a. sid. 141.

²³ a.a. sid. 142.

²⁴ a.a. sid. 144.

²⁵ Karl Marx., Volume II. Progress Publishers, Moscow 1971. Sid. 359. Min översätn. PF. Den svenska upplagens översättning har här nämligen en felaktigt luddigare formulering. Jfr. *Kapitalet*, Andra boken, Cavefors 1971, sid. 312.

allvar. På de följande sidorna försöker han nämligen vidare i linje med denna ”analys” visa varför hyrorna fortfarande är så låga i SU. Hans slutsats blir att det är för att hyreshöjningar bara skulle krångla till bokföringen i jätteföretaget SU!

Utan vidare spisning avfärdar och förkastar här NH den marxistiska teorin om kapitalismen. Att hävda att det kan finnas en kapitalism utan flera kapitalenheter som är underkastade konkurrensens lagar, det är utan tvekan den totala revisionismens ståndpunkt. Men eftersom Holmberg försöker ge denna revisionism ett skimmer av marxism genom att citera Engels och sedan läsa honom som fan läser bibeln, så låt oss ge Marx ordet direkt:

”Hela det förskotterade kapitalvärdet, dvs. alla kapitalets beståndsdelar, som består av varor, arbetskraft, arbetsmedel och produktionsföremål /råvaror!, måste ständigt på nytt köpas med pengar. Det som här gäller för det individuella kapitalet, gäller också för det *samhälleliga kapitalet, som bara kan fungera i form av många individuella kapital.*”²⁶ (Min kurs, PF)

Således är enligt Marx en ”kapitalism” med bara en kapitalist en total självmotsägelse, en omöjlighet. Och vidare, om konkurrensen, säger Marx bl.a. följande:

”*Begreppsmässigt är konkurrensen inget annat än kapitalets inre natur, dess väsentliga karaktär som framstår och förverkligas som de många kapitalens växelverknningar på varandra, den inre tendensen som yttre nödvändighet. (Kapital existerar och kan endast existera som många kapital och dess självbestämelse uppträder därför som kapitalens inbördes växelverknningar.)*” (not 27) (Min kurs. PF)

Här måste således antingen Nils Holmberg eller Karl Marx ha fel angående definitionen av kapitalismen.

Kritiken måste vidgas

Enligt min mening är således Nils Holmbergs bägge Sovjetböcker genuint dåliga. Holmberg överger verkligheten och den marxistiska teorin — allt för att passa in dagens Sovjet i parollerna om ”socialimperialismen” och ”Front mot supermakterna”. Men kritiken av NH:s och ml-förbundens Sovjetsyn får inte stanna här. Den måste enligt min mening föras väsentligt längre, in på för den marxistiska teorins utveckling oerhört mycket mer kontroversiella och viktiga frågor än beläggandet av den vetenskapliga värdelösheten hos ml-förbundens ”analys”.

Jag skrev ovan att NH helt undviker att ens försöka göra en verklig historie-materialistisk analys av den materiella och sociala grunden för såväl byråkratins maktposition och omfattning som arbetarklassens splittring och maktlöshet. Men denna kritik drabbar inte bara NH och ml-förbunden. Idealismen och formalismen finns också hos många andra strömningar inom marxismen, om än inte i samma höga grad. Huvuddelen av kritiken och förkastandena av NH:s ”analys” är enligt min mening inte uppgörelser i grunden med ml-förbundens syn på Sovjet, övergångssamhällena och socialismen. Detta därför att de flesta kritiker, samtidigt som de polemiskt smattrar ur sig förkastanden av NH:s teser, ändå delar en av hans viktigaste utgångspunkter.

Nämligen den att man kan bygga socialismen genom att först (dvs. mer eller mindre ”för sig”) lägga ”den ekonomiska grundvalen för socialismen”, och detta med metoder, teknik och organisering av arbetsprocessen som i huvudsak oförändrat skick övertagits/lånats från kapitalismen. Detta innebär enligt min mening en så teknisk syn på socialismen att socialismen försvinner som möjlighet redan från början. En grundläggande kritik av NH och ml-förbunden måste därför drabba också alla de ”kritiker” som ansluter sig till en sådan uppfattning. En sådan kritik pekar långt framåt, mot nya, stora och viktiga uppgifter för det marxistiska teoriarbetet. En av dessa

²⁶ Karl Marx: *Grundrisse*, Penguin/Pelican, 1973. Sid. 414. Min översätt. PF. För urvalet av dessa utmärkt passande citat tackar jag Hans Ebbings artikel i *Kontrast* nr. 53.

stora uppgifter är, enligt min mening, att mer ingående utarbeta en teoretisk förklaring och analys av produktivkrafternas i grunden icke-tekniska, sociala, karaktär — med andra ord produktivkrafternas klasskaraktär. Vi måste göra konkreta analyser av hur detta har kommit och kommer till uttryck i olika situationer och vad det innebär för strategin för socialismen.

Mer debatt om Sovjet-analysen:

Klas Eklund och Per Reichard [Är Sovjetunionen kapitalistiskt?](#) (bok)

[Mörk, Gustafsson, Eklund: Maoisterna och Sovjet – debatt.](#) Artiklar från 1974-76.

[Fredlig kontrarevolution - en debatt](#) (om Nils Holmbergs bok Fredlig kontrarevolution)